

วิเคราะห์ผลกระทบของบททรัพย์สินทางปัญญาด้านความหลากหลายทางชีวภาพ ภายใต้ข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทยกับสหภาพยุโรป

มูลนิธิชีววิถี (BIOTHAI)

1. ข้อเรียกร้องของสหภาพยุโรปกับประเทศต่าง ๆ เกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาด้านพืชและความหลากหลายทางชีวภาพ

ความตกลงการค้าระหว่างสหภาพยุโรป (European Union) กับประเทศต่าง ๆ นั้น ล้วนแล้วแต่มีเงื่อนไขให้ประเทศคู่เจรจาต้องยอมรับระบบทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวด เช่น ประเทศที่เข้าเป็นภาคีต้องเข้าเป็นสมาชิกสนธิสัญญา UPOV 1991 ต้องเข้าเป็นสมาชิกสนธิสัญญาบูดาเปสต์ และในบางกรณีต้องยอมรับระบบสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิต (Patent on Life) ด้วย ดังเช่น EU-South Africa FTA มีผลบังคับใช้เมื่อปี 1999 นั้นประเทศแอฟริกาใต้ต้องให้การคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ด้านเทคโนโลยีชีวภาพที่มีประสิทธิภาพในระดับมาตรฐานระหว่างประเทศขั้นสูงสุด

ตัวอย่างความตกลงของสหภาพยุโรปกับประเทศต่างๆ ที่เกี่ยวกับสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิตมีดังต่อไปนี้

- EU-Jordan FTA มีผลบังคับใช้เมื่อปี 1997

ประเทศจอร์แดนต้องเข้าเป็นสมาชิกสนธิสัญญาบูดาเปสต์และ UPOV ภายในปี 2007

- EU-Tunisia FTA มีผลบังคับใช้เมื่อปี 1998

ประเทศตูนิเซียต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิกบูดาเปสต์และ UPOV Convention (1991) ภายในปี 2002

- EU-South Africa FTA มีผลบังคับใช้เมื่อปี 1999

ประเทศแอฟริกาใต้ต้องให้การคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ด้านเทคโนโลยีชีวภาพที่มีประสิทธิภาพในระดับมาตรฐานระหว่างประเทศขั้นสูงสุด ซึ่งหมายรวมถึงการเข้าเป็นสมาชิกบูดาเปสต์ด้วย

- EU-Morocco FTA มีผลบังคับใช้เมื่อปี 2000

ประเทศโมร็อกโกต้องเป็นสมาชิกบูดาเปสต์และ UPOV (1991 Act) ภายในปี 2004

- EU-Mexico FTA มีผลบังคับใช้แล้วเมื่อปี 2000

ประเทศเม็กซิโกต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิกบูดาเปสต์ภายใน 3 ปีนับตั้งแต่วางความตกลงทางการค้ามีผลบังคับใช้

- EU-Bangladesh Cooperation Agreement มีผลบังคับใช้ในปี 2001

ประเทศบังกลาเทศต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิกบูดาเปสต์และ UPOV Convention (1991) ภายในปี 2006

- EU-Korea Trade and Cooperation Agreement มีผลบังคับใช้ในปี 2001

ประเทศเกาหลีต้องเร่งดำเนินการเข้าเป็นสมาชิกบูดาเปสต์และ UPOV Convention (1991 Act) เร็วที่สุดเท่าที่เป็นไปได้

- EU-Egypt FTA ลงนามเมื่อปี 2001

ประเทศอียิปต์ต้องเข้าเป็นสมาชิกอนุดาเปสต์และ UPOV ภายใน 5 ปีหลังจากข้อตกลงการค้าเสรีมีผลบังคับใช้ 14

- EU-Algeria FTA ลงนามเมื่อปี 2002

ประเทศอัลจีเรียต้องเข้าเป็นสมาชิก UPOV (1991) ภายใน 5 ปีนับตั้งแต่ข้อตกลงมีผลบังคับใช้ (คือภายในปี 1996) และต้องเข้าเป็นสมาชิกอนุดาเปสต์

- EU-Lebanon FTA มีผลบังคับใช้เมื่อปี 2002

ประเทศเลบานอนต้องเป็นสมาชิกอนุดาเปสต์และ UPOV (1991 Act) ภายในปี 2008

- EU-Syria FTA ลงนามเมื่อปี 2004

ประเทศซีเรียต้องให้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาตาม “มาตรฐานระหว่างประเทศขั้นสูงสุด” โดยต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิกอนุดาเปสต์และ UPOV Convention (1991) ภายใน 5 ปี

- EU-West Africa EPA อยู่ระหว่างการเจรจา

สหภาพยุโรปยื่นข้อเสนอให้ประเทศแอฟริกาตะวันตก ต้องให้สัตยาบัน UPOV (1991) รวมทั้งเข้าเป็นสมาชิกอนุดาเปสต์

2. ข้อเรียกร้องด้านทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางชีวภาพที่สหภาพยุโรปยื่นต่อกลุ่มประเทศอาเซียนภายใต้ความตกลงการค้ายุโรป-อาเซียน

ในระหว่างการดำเนินการเพื่อเริ่มต้นเจรจาความตกลงการค้าเสรีระหว่างยุโรปและอาเซียนนั้น เอกสารข้อเสนอของฝ่ายยุโรปซึ่งหลุดลอดออกมา ยืนยันได้ว่าข้อเรียกร้องของสหภาพยุโรปสอดคล้องกับประเด็นที่สหภาพยุโรปได้ผลักดันจนสามารถบรรลุความตกลงกับหลายประเทศที่ได้กล่าวมาแล้วตอนต้น ดังข้อความที่เรียกร้องให้ประเทศอาเซียนดังนี้

“ shall comply with

a) Article 1 through 52 of the Patent Co-operation Treaty (Washington, 1970, last modified in 2001);

b) Article 1 through 16 of the Patent Law Treaty (Geneva, 2000);

c) Article 2 through 9 of the Budapest Treaty on the International Recognition of the Deposit of Micro-organisms for the Purposes of Patent Procedure (1977, amended in 1980). ”

และให้การคุ้มครองพันธุ์พืชในระดับที่เคยเรียกร้องต่อคู่เจรจาอื่น ๆ ในอดีตดังรายละเอียดต่อไปนี้

“ The Parties shall co-operate to promote and reinforce the protection of plant varieties based on the International Convention for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV) as revised on March 19, 1991, including the optional exception to the breeder’s right as referred to in Article 15(2) of the said Convention. ”

3. วิเคราะห์ผลกระทบ

3.1 กรณีพันธุ์พืช

การเข้าเป็นภาคีในอนุสัญญาอุโปฟฉบับปี ค.ศ. 1991 ทำให้การคุ้มครองพันธุ์พืชของประเทศอาเซียนเป็นไปอย่างเข้มงวดมากยิ่งขึ้น เช่น¹

- ต้องถูกบังคับให้คุ้มครองพันธุ์พืชทุกชนิดโดยไม่ต้องมีการประกาศชนิดพืชคุ้มครองก่อน ซึ่งในกรณีประเทศไทยนั้น การประกาศรายชื่อชนิดพืชที่จะคุ้มครองต้องอยู่ภายใต้คณะกรรมการคุ้มครองพันธุ์พืช และการจะประกาศรายชื่อพืชใดนั้นต้องพิจารณาว่าเกี่ยวข้องกับผลกระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร การผูกขาดของบริษัทปรับปรุงพันธุ์หรือการมีทางเลือกให้กับเกษตรกรหรือไม่ เป็นต้น

- ขยายระยะเวลาการคุ้มครองพันธุ์พืช จากเดิม 15 ปีเป็น 20 ปีสำหรับพืชทั่วไป และเป็น 25 ปีสำหรับไม้ยืนต้นและองุ่น

- ขยายขอบเขตของสิทธิให้กว้างขึ้น โดยนักปรับปรุงพันธุ์มีสิทธิเด็ดขาดที่จะกีดกันผู้อื่นมิให้นำเอาส่วนที่ใช้ในการขยายพันธุ์ของพืชไปใช้ประโยชน์ทั้งในทางพาณิชย์ และในการเพาะปลูก รวมทั้งมีสิทธิห้ามการส่งออก นำเข้า หรือเก็บรักษาส่วนที่ใช้ในการขยายพันธุ์ของพืชเพื่อการจำหน่ายหรือเพื่อการเพาะปลูก

- จำกัดข้อยกเว้นในเรื่อง “สิทธิพิเศษของเกษตรกร” (Farmers’ exemption) ในอันที่จะเก็บรักษาและแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ให้แคบลง โดยภาคีสมาชิกอาจไม่ให้การรับรองสิทธิพิเศษของเกษตรกรก็ได้

การคุ้มครองนักปรับปรุงพันธุ์หรือบริษัทพันธุ์พืชเช่นนี้ มีลักษณะคล้ายกับสิทธิผูกขาดภายใต้กฎหมายสิทธิบัตรนั่นเอง ผลกระทบระยะยาวที่จะเกิดขึ้นคือ²

¹ จาก วิสุทธิ ไบไม้, จักรกฤษณ์ ควรพจน์, วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ และบัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์ “ลงนามเพื่อล้มสลาย” ,2549, มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน

² ส่วนใหญ่ในบทวิเคราะห์นี้ได้จากรายงานเรื่อง ปัญหาและการบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542 ที่มีต่อเกษตรกรและภาคเกษตรกรรมไทย โดย องค์การความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาไทย (ปัจจุบันคือ มูลนิธิชีววิถี – BioThai)

1) ผลกระทบที่มีต่อการวิจัยเรื่องการปรับปรุงพันธุ์ของภาคสาธารณะและการปรับปรุงพันธุ์โดยรวม

การศึกษาที่ทำในสหรัฐอเมริกาพบว่า ระบบกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชส่งผลกระทบต่อในแง่ลบที่ชัดเจนคือทำให้ข้อมูลความรู้และเชื้อพันธุ์พืชจากภาคธุรกิจเมล็ดพันธุ์ไปสู่สถาบันสาธารณะที่ทำหน้าที่ในการปรับปรุงพันธุ์พืชน้อยลง ในทางกลับกันบริษัทเมล็ดพันธุ์จะได้ประโยชน์จากระบบกฎหมายดังกล่าวโดยทำให้ข้อมูลและความรู้ในการปรับปรุงพันธุ์ถูกดูเข้าไปใช้เพื่อผลประโยชน์ของบริษัทเมล็ดพันธุ์มากขึ้นกว่าเดิม³

ในกรณีประเทศไทยสิ่งเหล่านี้ได้เกิดขึ้นก่อนหน้ามีระบบกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืชแล้ว โดยบริษัทเมล็ดพันธุ์ได้ว่าจ้างให้นักปรับปรุงพันธุ์ของรัฐด้วยเงินเดือนสูงๆเพื่อเข้าร่วมงานกับบริษัท แต่แนวโน้มเช่นนี้อาจรุนแรงมากขึ้นและอาจมีผลทำให้ระบบปรับปรุงพันธุ์ของภาคสาธารณะต้องอ่อนแอลงในที่สุด

การศึกษานี้พ้องกับข้อสรุปเมื่อหลายปีก่อนหน้านี้ของนักการเกษตรที่มีชื่อเสียงชาวอเมริกันชื่อ Charles E Hess, University of California-Davis เมื่อปี 1993 ที่สรุปว่า “ระบบทรัพย์สินทางปัญญาทำให้การแลกเปลี่ยนพันธุกรรมระหว่างกันเป็นไปได้ยากขึ้น ทำให้การแพร่กระจายของเทคโนโลยีช้าลง ทำให้สมดุลระหว่างการวิจัยขั้นพื้นฐานและการวิจัยประยุกต์แยกลง และที่สำคัญที่สุดเป็นตัวกีดกก่อนความมั่นคงของวิทยาศาสตร์”⁴

2) ผลกระทบที่มีต่อความหลากหลายทางชีวภาพ

เงื่อนไขพื้นฐานของระบบการคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่ที่ต้องมีลักษณะสม่ำเสมอประจำพันธุ์ (Uniformity) และความมีเสถียรภาพ (Stability) ของสายพันธุ์ เป็นการส่งเสริมมาตรฐานของเรื่องพันธุ์พืชเพื่อตอบสนองต่อระบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (monoculture) ในพื้นที่การเกษตรขนาดใหญ่

กฎเกณฑ์พื้นฐานสองประการในเรื่องความสม่ำเสมอและเสถียรภาพของสายพันธุ์พืชกระตุ้นให้นักปรับปรุงพันธุ์ทำงานกับการปรับปรุงพันธุ์ที่ใช้เฉพาะเชื้อพันธุกรรมชั้น”ห้าวกะทิ”เท่านั้น ทำให้การปรับปรุงพันธุ์ขาดความหลากหลายของฐานพันธุกรรม ดังงานศึกษาชิ้นหนึ่งซึ่งทำโดยสมาคมปรับปรุงพันธุ์ที่ใหญ่ที่สุดของโลกพบว่า 2 ใน 3 ของเชื้อพันธุ์ได้มาจากธนาคารเชื้อพันธุ์ มีเพียง 1 ใน 3 เท่านั้นที่ได้มาจากแปลงเกษตรกร และมีจำนวนน้อยมาก (ประมาณ 7 %) ที่ได้ฐานพันธุกรรมจากภายนอกจริงๆ ในขณะที่การปรับปรุงพันธุ์พืชบางชนิดเช่นข้าวโพดนั้นยังใช้ฐานพันธุกรรมที่แคบยิ่งไปกว่านี้อีกด้วยซ้ำ⁵

³ See van Wijk and Jaffé, op cit., p. 25.

⁴ Quoted in L.J. (Bees) Butler, 'Plant breeders' rights in the US: Update of a 1983 study'

⁵ . See ASSINSEL Position on Maintenance of and Access to Plant Genetic Resources for Food and Agriculture, updated 23 April 1997, at <http://www.worldseed.org/>.

ข้ออ้างที่บอกว่าการส่งเสริมระบบทรัพย์สินทางปัญญาทำให้ได้พันธุ์พืชที่หลากหลายเป็นสิ่งตรงกันข้าม เนื่องจากนักปรับปรุงพันธุ์จะถูกผลักดันให้มุ่งเป้าเฉพาะการปรับปรุงพันธุ์ที่มีลักษณะสำคัญเพียงไม่กี่ลักษณะเช่นอาจเกี่ยวข้องกับยีนที่ควบคุมลักษณะเพียงยีนเดียวเพื่อทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างพันธุ์พืชที่ตนปรับปรุงกับพันธุ์อื่นที่มีอยู่แต่เดิมเท่านั้น

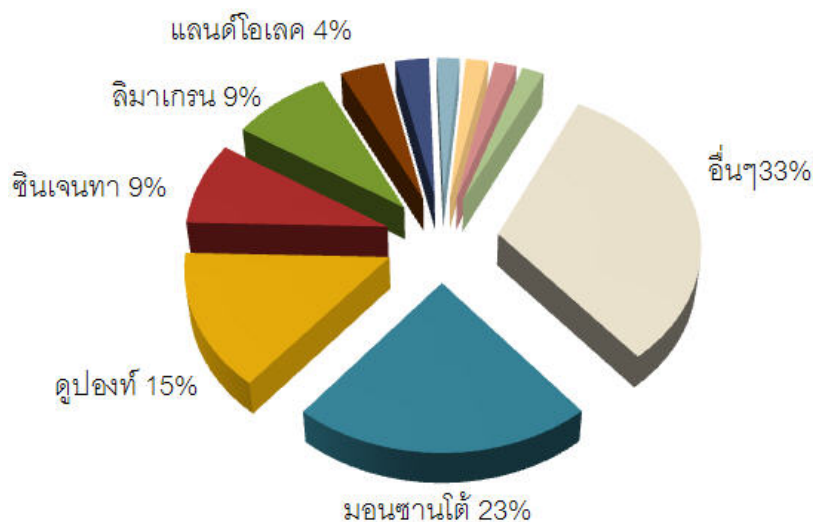
GRAIN สรุปว่าแนวโน้มเช่นนี้เป็นเรื่องอันตราย เนื่องจากถึงแม้เกษตรกรจะซื้อเมล็ดพันธุ์ยี่ห้อต่างๆมาใช้แต่มันมักกลับเป็นเมล็ดพันธุ์ที่เกือบเหมือนเดิมที่มีฐานพันธุกรรมแคบๆ

3) การผูกขาดของบริษัทเมล็ดพันธุ์ข้ามชาติ

เบื้องหลังแรงผลักดันเรื่องการคุ้มครองสิทธินักปรับปรุงพันธุ์คือความพยายามในการผูกขาดเรื่องพันธุ์พืช เป้าหมายสูงสุดของบริษัทเมล็ดพันธุ์คือการบีบบังคับให้เกษตรกรต้องซื้อเมล็ดพันธุ์ทุกครั้งที่ต้องการเพาะปลูก การใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อลดทอนสิทธิเกษตรกรเช่นนี้กำลังดำเนินไปพร้อมๆกับการใช้มาตรการอื่นๆด้วย เช่น การทำสัญญาเกี่ยวกับเกษตรกรเป็นรายๆ การใช้เทคโนโลยีการปรับปรุงพันธุ์เพื่อให้เกษตรกรใช้เมล็ดพันธุ์ได้หนึ่งเดียวเพราะไม่สามารถเก็บไปทำพันธุ์ต่อได้ เป็นต้น

ความต้องการผูกขาดเมล็ดพันธุ์ภายใต้คำขวัญเรื่อง “การสร้างแรงจูงใจในการปรับปรุงพันธุ์” เป็นเรื่องการสร้างผลกำไรและการขยายอาณาจักรของผลประโยชน์ให้กว้างขวางออกไปมากยิ่งขึ้นมากกว่าจะเป็นเหตุผลอื่นใด ทั้งๆที่ในความเป็นจริงบริษัทเมล็ดพันธุ์ต่างๆ ได้ผูกขาดการผลิตเมล็ดพันธุ์ของโลกเอาไว้แล้วเป็นส่วนใหญ่ ดังที่บริษัทเมล็ดพันธุ์ขนาดใหญ่ของโลก 10 บริษัทควบคุมตลาดถึง 67 % ของโลกในปัจจุบัน และแนวโน้มการผูกขาดนี้จะเพิ่มขึ้นอีกในอนาคต (เมื่อเปรียบเทียบกับทศวรรษที่แล้ว อุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์เหล่านี้ผูกขาดเพิ่มขึ้นถึง 27 %)

ตลาดเมล็ดพันธุ์ของโลก

ETC 2008

บรรษัทข้ามชาติยักษ์ใหญ่ของโลกเหล่านี้ล้วนแสดงบทบาทสำคัญในอุตสาหกรรมเมล็ดพันธุ์ของไทยทั้งที่อยู่ในรูปการดำเนินธุรกิจเองโดยตรง และการร่วมทุนกับยักษ์ใหญ่การเกษตรของท้องถิ่นจากการศึกษาเมื่อปี 2539 ตลาดเมล็ดพันธุ์แทบทั้งหมดยกเว้นเมล็ดพันธุ์ผสมเปิดของรัฐอยู่ในมือของบรรษัทข้ามชาติและบริษัทเจริญโภคภัณฑ์ที่ร่วมทุนกับต่างประเทศ ในขณะที่บริษัทเมล็ดพันธุ์ท้องถิ่นขนาดเล็กมีส่วนแบ่งตลาดน้อยมาก⁶

การส่งเสริมระบบทรัพย์สินทางปัญญาในเรื่องพันธุ์พืชในประเทศไทย จึงมีความหมายเหมือนกันยื่นเครื่องมือทางธุรกิจให้บรรษัทขนาดใหญ่เหล่านี้ให้สามารถครอบครองตลาดและผูกขาดมากยิ่งขึ้นไปอีกในที่สุดนั่นเอง โดยปัจจุบันบริษัทเหล่านี้ครอบครองตลาดเมล็ดพันธุ์ข้าวโพด และเมล็ดฝักเอาไว้ได้แล้วแทบจะสิ้นเชิง การให้อำนาจผูกขาดผ่านสนธิสัญญา UPOV 1991 จะเปิดโอกาสให้บรรษัทเมล็ดพันธุ์ขนาดใหญ่ทั้งที่เป็นบริษัทยักษ์ใหญ่การเกษตรของไทยและบรรษัทข้ามชาติสามารถขยายการผูกขาดไปยังพืชอื่น เช่น ข้าว ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ฯลฯ และจะส่งผลในราคาเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรต้องซื้อมีราคาสูงเพิ่มสูงขึ้นอย่างน้อย 3-5 เท่าตัว

การใช้เมล็ดพันธุ์พืชไร่ของไทย

ชนิดพืช	พื้นที่ (ล้านไร่)	การใช้ เมล็ดพันธุ์ (ตัน)	มูลค่า (ล้านบาท)	ลูกผสม (ไฮบริด) (%)	พันธุ์ผสมเปิด (%)	องค์กรหลัก
ข้าว	69.110	1,036,650	20,733	-	100	รัฐ
ข้าวโพดไร่	6.602	19,805	2,377	98	2	เอกชน
ข้าวฟ่าง	0.207	550	66	100	-	เอกชน
ทานตะวัน	0.168	330	119	100	-	เอกชน
ถั่วเหลือง	0.799	11,981	359	-	100	รัฐ
ถั่วเขียว	0.950	4,749	143	-	100	รัฐ
ถั่วลิสง	0.209	4,178	125	-	100	รัฐ
รวม	78.045	1,078,243	23,922			

ที่มา : สมาคมการค้าเมล็ดพันธุ์ไทย 2552

อันที่จริงการขยายตลาดของภาคเอกชนไม่ใช่เรื่องเลวร้ายอะไรนัก หากปราศจากการผูกขาด แต่การมอบอำนาจผูกขาดให้กับบรรษัทเมล็ดพันธุ์ที่ผูกขาดการตลาดเมล็ดพันธุ์เอาไว้แล้ว เป็นเรื่องที่ไม่อาจยอมรับได้

⁶ Private Investment in Agricultural Research and International Technology Transfer in Asia , Agricultural Economic Report No. 805 USDA., 1996

4) การทำลายหลักการแบ่งปันผลประโยชน์ของเจ้าของทรัพย์สินชีวภาพ

ภายใต้อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งแทบทุกประเทศในอาเซียนเป็นภาคีอยู่ด้วยนั้น ได้กำหนดให้แต่ละประเทศมีอธิปไตยเหนือทรัพย์สินชีวภาพ และการนำพันธุกรรมไปใช้ประโยชน์นั้นต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้า (Prior Informed Consent) และต้องแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและยุติธรรม (Equitable Benefit Sharing)

ในประเทศไทยนั้น หลักการของเรื่องนี้ได้ถูกนำมาใช้อย่างเป็นทางการ โดยบรรจุอยู่ในกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช โดยที่การให้การคุ้มครองพันธุ์พืชใหม่นั้นต้องระบุที่มาของฐานพันธุกรรมที่ใช้ และต้องแบ่งปันผลประโยชน์ให้รัฐและชุมชนตามที่กฎหมายบัญญัติ

การลงนามในความตกลงการค้าไทย-จีน เป็นการยอมรับระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของอุตสาหกรรมและทำลายหรือทำให้หลักการของกฎหมายระหว่างประเทศในการคุ้มครองสิทธิเกษตรกร ชุมชน และอธิปไตยของประเทศเหนือทรัพย์สินชีวภาพอ่อนแอลง

3.2 สนธิสัญญาบูดาเปสต์ (Budapest Treaty)

สนธิสัญญาบูดาเปสต์ หรือชื่อเต็มว่า “Budapest Treaty on the International Recognition of the Deposit of Microorganisms for the Purposes of Patent Procedure, or Budapest Treaty” เป็นสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่มีการลงนามเป็นครั้งแรกที่กรุงบูดาเปสต์ประเทศฮังการีเมื่อวันที่ 28 เมษายน 1977 และมีผลบังคับใช้ครั้งแรกเมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม 1980 และมีการปรับปรุงเพิ่มเติมเมื่อวันที่ 26 กันยายน 1980 ทั้งนี้โดยอยู่ภายใต้การบริหารขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Organization -WIPO)

สนธิสัญญาบูดาเปสต์เป็นสนธิสัญญาระหว่างประเทศที่ผลักดันโดยประเทศอุตสาหกรรมเพื่อต้องการสร้างกระบวนการขอรับสิทธิบัตรที่เอื้ออำนวยต่อการจดสิทธิบัตรจุลินทรีย์ในระดับระหว่างประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากการประดิษฐ์ที่เกี่ยวข้องกับจุลชีพเพื่อสร้างจุลชีพที่มีความใหม่แตกต่างไปจากสิ่งที่มีอยู่เดิมนั้น ไม่สามารถเปิดเผยข้อมูลของนวัตกรรมได้อย่างชัดเจนหรือแทบเป็นไปไม่ได้เลยหากเปรียบเทียบกับกรณีการประดิษฐ์ทางอุตสาหกรรมอื่นๆ ประเทศที่ประสงค์จะให้การคุ้มครองสิทธิบัตรในจุลชีพจึงต้องสร้างระบบการรับฝากสารชีวภาพขึ้น เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับการประดิษฐ์ได้อย่างเพียงพอซึ่งเป็นหลักพื้นฐานของการคุ้มครองตามกฎหมายสิทธิบัตร สนธิสัญญานี้ได้สร้างระบบรับฝากระหว่างประเทศที่เรียกว่า “องค์การรับฝาก(สารชีวภาพ)ระหว่างประเทศ

(International Depository Authority - IDA) “ ขึ้น โดยประเทศที่ลงนามเป็นภาคีในสนธิสัญญานี้ สามารถฝากจุลชีพที่ประสงค์จะขอสิทธิบัตรไว้ที่องค์กรรับฝากได้ก็แค่เพียงแห่งเดียว ก็สามารถขอรับความคุ้มครองสิทธิบัตรได้ในทุกประเทศที่เป็นสมาชิก ปัจจุบันมีประเทศต่างๆเป็นสมาชิกบูดาเปสต์แล้ว 72 ประเทศ และมีจำนวน IDA 37 แห่ง อยู่ในประเทศต่างๆ 20 ประเทศทั่วโลก โดยส่วนใหญ่เป็นประเทศอุตสาหกรรม

การเป็นภาคีในสนธิสัญญานี้ให้ประโยชน์แก่นักวิจัยหรือบริษัทไทยที่มีศักยภาพในการนำเทคโนโลยีและผลการวิจัยไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ในตลาดต่างประเทศ เป็นเงื่อนไขในการสร้างสถาบันรับฝากจุลินทรีย์ซึ่งมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในระดับระหว่างประเทศ และสามารถลดการส่งออกเชื้อจุลินทรีย์ไปเก็บใน IDA ต่างประเทศหากการเข้าเป็นภาคีนั้นประเทศไทยได้จัดตั้ง IDA ให้เป็นที่ยอมรับตามมาตรฐานและข้อกำหนดที่วางไว้

อย่างไรก็ตามผลกระทบของการเข้าเป็นภาคีนั้นสูงกว่าประโยชน์ที่ได้รับ เนื่องจากการเข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญาบูดาเปสต์ปิดช่องทางในการออกกฎหมายและระเบียบปฏิบัติในการคุ้มครองทรัพยากรจุลินทรีย์ของประเทศในอนาคต เพราะข้อกำหนดในมาตรา 3 (2) ของสนธิสัญญานั้น เป็นอุปสรรคหากประเทศไทยเรียกร้องให้ผู้ยื่นขอสิทธิบัตรจุลชีพต้องยื่นเอกสารแสดงที่มาของทรัพยากรชีวภาพซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญของหลักการเข้าถึงและแบ่งปันผลประโยชน์ภายใต้สนธิสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ปัญหาจากการที่สนธิสัญญาไม่ได้กำหนดขอบเขตของคำว่า “จุลชีพ” ซึ่งอาจทำให้แนวทางปฏิบัติและนโยบายการคุ้มครองสิทธิบัตรของประเทศขยายไปถึงยอมรับการจดสิทธิบัตรในสิ่งมีชีวิต รวมถึงความไม่เท่าเทียมที่ผู้ที่ได้ประโยชน์จากกลไกนี้คือบริษัทขนาดใหญ่ในประเทศอุตสาหกรรมที่สามารถจดสิทธิบัตรจุลชีพได้ง่าย แต่นักวิจัยไทยซึ่งมีสัดส่วนการได้รับความคุ้มครองสิทธิบัตรน้อยกว่ามากนั้น ต้องประสบปัญหากับการเข้าถึงตัวอย่างจุลชีพได้ยากขึ้น ซึ่งจะมีผลกระทบต่อการศึกษาและพัฒนาของประเทศในสาขานี้ในระยะยาว

งานวิจัยของ เรียงชัย ต้นสกุล และวิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ เมื่อปี 2553 ซึ่งสนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เสนอแนะทำให้ประเทศไทยชะลอการเข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญาบูดาเปสต์เอาไว้ก่อน ทั้งนี้โดยมีการเตรียมความพร้อม 5 ประการ คือ

1) นักวิจัยและผู้ประกอบการท้องถิ่นคนไทยสามารถพัฒนาศักยภาพในการพัฒนาเทคโนโลยีชีวภาพที่เกี่ยวกับจุลินทรีย์ในระดับที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ทางอุตสาหกรรมและมีระดับของนวัตกรรมที่สามารถแข่งขันได้หรือใกล้เคียงกับต่างประเทศ

2) ปรับปรุงกฎหมายสิทธิบัตรหรือประกาศกระทรวงที่เกี่ยวข้องเพื่อให้มีการเปิดเผยที่มาของทรัพยากรชีวภาพและจุลชีพในคำขอสิทธิบัตร

3) แก้ไขประกาศกรมทรัพย์สินทางปัญญา ฉบับวันที่ ลงวันที่ 27 กันยายน 2542 ตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. 2522 ซึ่งเป็นการเอื้ออำนวยประโยชน์ฝ่ายเดียวให้ต่างชาติสามารถขอรับการจดสิทธิบัตรในจุลชีพได้สะดวก โดยไม่ต้องฝากจุลชีพกับสถาบันในประเทศ

4) เตรียมการเพื่อจัดตั้งหน่วยงานและสถาบันภายในประเทศที่มีมาตรฐานเพื่อรองรับการเป็น “องค์กรรับฝากจุลชีพระหว่างประเทศ (International Depository Authority -IDA)”

5) สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจุลินทรีย์ ให้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายนี้ของประเทศ

โดยข้อเสนอต่อรัฐบาลไทยเพื่อเตรียมการเจรจาความตกลงเปิดเสรีทางการค้าระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกา และกับสหภาพยุโรปนั้น มีข้อเสนอทางเลือกในการเจรจา 3 ข้อคือ

1) ยืนยันที่จะไม่เข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญาบูดาเปสต์ในระยะเวลาดังกล่าว หากประเทศไทยยังไม่สามารถพัฒนาศักยภาพในการวิจัยและใช้ประโยชน์จากจุลชีพในระดับที่น่าพอใจ (วัดจากการได้รับสิทธิบัตรในระดับสาขาของเทคโนโลยีชีวภาพประเภทเดียวกันของนักวิจัยไทยและต่างชาติให้มีสัดส่วนอยู่ที่ประมาณ 1 : 1) รวมไปถึงการขาดกฎหมายภายในที่คุ้มครองทรัพยากรชีวภาพ และไม่มีสถาบันรับฝากจุลชีพที่มีมาตรฐานในประเทศ

2) ไม่เป็นภาคีในสนธิสัญญาบูดาเปสต์แต่ยอมรับการเอื้ออำนวยความสะดวกให้มีการจดสิทธิบัตรจุลินทรีย์ได้ โดยอนุญาตให้มีการรับฝากจุลชีพในประเทศที่ยื่นคำขอสิทธิบัตรได้ ภายใต้เงื่อนไขที่ประเทศไทยต้องมีการปรับปรุงกฎหมายภายในให้ระบุที่มาของทรัพยากรชีวภาพและการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

3) เข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญา หากมีความเป็นไปได้ว่าจะมีการปรับปรุงสนธิสัญญาที่ยอมรับให้มีกลไกการรับฝากจุลชีพที่ต้องแสดงที่มาของสารพันธุกรรมเพื่อรองรับการแบ่งปันผลประโยชน์ตามหลักการในอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ